

סיניה נתניהו

מדענית ראשית, המשרד להגנת
הסביבה

פרופ' אלינור אוסטרם – בעת זכייתה בפרס נובל לכלכלה לשנת 2009 על מחקר מערכות לניהול משאבים משותפים של קהילות | צילום: Prolineserver, מאתר ויקיפדיה (CC BY-SA 3.0)

[תוכן זה הוא חלק מרב-שיח. לחצו כאן לדיון המלא](#)

מרכיבים להצלחת הסכם אקלים לפי גישתה של אלינור אוסטרם

גיליון חורף 2015 / כרך 6(4) 15 בדצמבר, 2015

ניהול משאב משותף מחייב שיתוף של קהילות מקומיות. זוהי גישתה של פרופ' אלינור אוסטרם, כלת פרס נובל לכלכלה על מחקרה בתחום ניהול משאבים משותפים, שמפיה תקווה באפשרות של ניהול שיתופי ומקיים של המשאב המשותף החשוב ביותר – האטמוספירה. גישתה של אוסטרם הפוכה מזו של Hardin, מחבר המאמר המפורסם "The tragedy of the commons", שטוען כי שימוש במשאב משותף על-ידי רבים יביא בסופו של דבר לדלדולו בעקבות ניצול יתר^[1]. טיעון זה התפרש כאילו הדרך היחידה שמאפשרת שימור של משאב משותף היא הקניית בעלות פרטית.

אוסטרם ערכה את מחקריה במדינות מתפתחות ברחבי אסיה, שם היא בחנה את אופן השימוש במי התהום על-ידי תושבי הכפרים החקלאיים. בתצפיותיה היא הבחינה שניצול מי התהום נעשה באופן מושכל, שמבטיח את קיום הדור הנוכחי וכן את קיומם של הדורות הבאים. ההבנה של הפרטים בקהילות הכפריות, שניצול יתר של המשאב המשותף לא יעבוד לטובתם, שכן הם נזקקים למשאב זה לדורי דורות ולא לפרק זמן מוגבל, היא שמאפשרת את השימוש השיתופי המקיים במשאב שהם מנהלים. במילים אחרות, הרציונליות הפרטית והרציונליות הקבוצתית נמצאות בהלימה.

בהסכם האקלים הקודם (הסכם קיוטו), חולקו מדינות העולם לכלכלות מפותחות, מתפתחות ומפציעות. המסר של המדינות המתפתחות והמפציעות היה שלפי עקרונות הצדק הן זכאיות לפתח את כלכלתן לרמה דומה של המדינות המפותחות, אף אם הדבר ילווה בהגעה לרמת הפליטות המקובלות במדינות המערב. המדינות המפותחות, מצדן, גרסו שעל כל המדינות ליטול חלק במאמץ המשותף לצמצום הפליטות לאטמוספירה. במקרים רבים המדינות המתפתחות הן הנפגעות העיקריות משינוי האקלים, מצב הכלכלי מעמיד אותן חשופות ופגיעות יותר להשלכות של שינוי האקלים, ומכאן שלהן האינטרס הגדול ביותר להפחתת הפליטות, אך הן אינן מוכנות להישאר מאחור, ושואפות ליישר קו עם המדינות מפותחות.

בקהילות שתושביהן חוו מפגעים המזהים עם שינוי האקלים, דוגמת הצפות ובצורות, המוטיבציה לפעול לתיקון המצב ברמה המקומית גבוהה. במדינת ישראל טרם הופנמה ההבנה ששינוי האקלים הוא נושא בעל השלכות קיומיות, ולכן הוא אינו בראש סדר העדיפויות הלאומי. ישראל, כמו מדינות רבות נוספות, אינה רוצה להתנהג כ"שחקן בודד", ובמובנים מסוימים היא מחכה להחלטות המעצמות הגדולות ותלויה בהן. בישראל ננקטו עד היום מספר צעדים ברמה הלאומית, וכן נעשו צעדים במטרה להשפיע על התנהגות הפרט ולגרום לו לשנות את התנהגותו הצרכנית. חלק מהצעדים שבוצעו לא מימשו את מטרתם, מכיוון שהם נתפסו על-ידי החברה כמהלכים חד-פעמיים, למשל, כשהמדינה נתנה תמריצים לאזרחים להחלפת מקררים ומזגנים ישנים באחרים – חדשים וחסכוניים יותר בצריכת האנרגיה שלהם. ברוב המקרים, ההטבה נוצלה על-ידי האזרח לשדרוג איכות החיים, והמהלך לא נתפס כנדבך בעשייה רחבה וארוכת טווח.

לפי האסכולה של אוסטרם, הסכם אקלים בין-לאומי, כמו זה שנידון בוועידת האקלים בפריז, יצליח רק אם יהיה רב-שכבתי. כלומר, לא ניתן להסתפק בחתימה על הסכם בין-לאומי בין מדינות, אלא יש לגרום לכך שביישומו ישתתפו באופן פעיל ראשי ערים וקהילות, שהוא יחלחל לציבור הכללי, ושמשקי הבית יהיו מעורבים ביישומו. אם כל אלה יפעלו לצמצום פליטות של גזי חממה, יגבר סיכוי התממשותן של התכניות הלאומיות השונות שהוכנו לקראת ועידת פריז. לכן, כדי שתכנית לצמצום הפגיעה במשאב האטמוספירה תתממש, היא חייבת לנבוע מהשטח כלפי מעלה. הסכם בין-לאומי המוכתב מלמעלה למטה, לא יוביל לבדו לתוצאות המיוחלות.

מקורות

1. Hardin G. 1968. The tragedy of the commons. *Science* **162**(3859): 1243-1248.